

that is based on the knowledge and observance of a number of psychological principles and regularities. It has been emphasized that such an interview provides high efficiency in conducting contests for the recruitment of a vacant position of a police officer, since in the case of a proper conduct it significantly improves the quality and quantity of useful information received from a true interlocutor and allows to recognize the falsehood of the insincere

Keywords: *structured intercommunication (interview), psychological features, management, police, manager, professional suitability.*

УДК 159.97:343.91-056.34

А. М. БОЛЬШАКОВА,

*доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної психології
Харківської державної академії культури;*

Т. О. ПЕРЕВОЗНА,

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної психології факультету управління та бізнесу
Харківської державної академії культури;*

І. О. ВІДЕНЄВ,

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної психології факультету управління та бізнесу
Харківської державної академії культури;*

О. М. ХАРЦІЙ,

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної психології факультету управління та бізнесу
Харківської державної академії культури*

ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ОСОБИСТІСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В АНОМАЛЬНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ З ПРОТИПРАВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Досліджено особливості емоційно-особистісних тенденцій у правопорушників зі специфічними розладами особистості. Показано, що стійкі індивідуально-емоційні реакції аномальних особистостей, їх несвідомі спрямованості зумовлюють особливості їхньої соціальної поведінки, зокрема протиправної, шляхом активації захисних та компенсаторних механізмів. Провідні емоційно-особистісні тенденції психопата зумовлюють викривлення особистісної спрямованості та можливостей довільної регуляції власної поведінки, що, у свою чергу, створює умови для більш легкого формування протиправної поведінки, ніж у психічно здорової особистості.

Ключові слова: *специфічні розлади особистості, протиправна поведінка, емоційно-особистісні тенденції, метод кольірних виборів, саморегуляція.*

Bolshakova, A.M., Perevozna, T.O., Videniev, I.O. and Khartsii, O.M. (2017), "On the issue of studying emotional and personal tendencies within abnormal individuals with unlawful behavior" ["Do pyttannya doslidzhennia emotsiino-osobystisnykh tendentsii v anomalnykh osobystostei z protypravnoiu povedinkoiu"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 126–130.

Постановка проблеми. Проблема протиправної поведінки аномальної особистості залишається актуальною протягом багатьох років. Класичним є уявлення про аномальну, або психопатичну, особистість як про таку, яку характеризують дисгармонія розвитку рис характеру, наявність емоційно-вольових розладів як провідних ознак патології при відносній адекватності функціонування когнітивної сфери. Досліджуючи цю проблему, автори сформува-ли узгоджену позицію, згідно з якою аномальну особистість відрізняє емоційна незрілість,

котра зумовлює відсутність або обмежені можливості врахування минулого досвіду, а також осмислення наявної ситуації та прогнозу наслідків власних дій. Багато авторів, досліджуючи механізми поведінки, що відхиляється від норми, стверджують, що поведінка аномальної особистості пов'язана не із втратою аналітико-синтетичних можливостей, а саме з особливостями врахування отриманого досвіду, належного його осмислення та передбачення результатів імпульсивно реалізованої поведінки [1; 2]. У свою чергу, імпульсивна поведінка,

необдумані дії, позбавлені планування та прогнозування, є наслідком недиференційованості змістової ієрархії та значного скорочення орієнтаційно-підготовчого етапу діяльності під впливом емоційних складових [3; 4]. Крім того, вищеописана поведінка має своїм наслідком дефіцитарне формування механізмів соціальної адаптації, котрі сприяють зростанню емоційної напруги та соціальної конфліктогенії. Це, у свою чергу, знову призводить до безпосередньої залежності поведінки від конкретної ситуації та наявного емоційного стану [5; 6]. У той же час автори характеризують поведінку аномальної особистості як інтелектуально незрілу, описується феномен «афективної логіки», згідно з яким афективна сфера психопатичної особистості має гіпертрофований вплив на когнітивні процеси, включаючи зняття контролюючої діяльності інтелекту. Загальновизнаною в сучасній науці є позиція, відповідно до якої мотивація протиправної поведінки у психопата має ряд етапів та структурних елементів аналогічних з відповідними складовими мотивації психічно здорових правопорушників. Однак патологічна структура особистості зумовлює легкість реалізації кримінальної поведінки як похідної від емоційно-зумовлених особливостей реагування в конкретних життєвих ситуаціях. Афектогенними є мотиви прагнення до миттєвої ліквідації перешкод та інших джерел психотравмуючих переживань. Емоційне напруження, що виникає у зв'язку з суб'єктивною неможливістю раціонального вирішення ситуації, знаходить свою розрядку в імпульсивних вчинках. У ситуаційно-імпульсивних мотивах актуальна потреба задовольняється безпосередньо, без актуалізації у свідомості соціальних норм як чинника опосередкування поведінки [7; 8].

В полі проблематики, що потребує подальшого розвитку, залишається дослідження взаємозв'язку особистісно-емоційної патології та кримінальної поведінки. Тому метою нашого дослідження стало виявлення особливостей емоційно-особистісних тенденцій у правопорушників, які є аномальними особистостями, у зв'язку з механізмами формування в них протиправних форм поведінки. Для виявлення особливостей емоційного реагування було обстежено 100 осіб, у котрих відповідно до діагностичних критеріїв МКХ-10 було діагностовано специфічні розлади особистості та котрі притягались до кримінальної відповідальності внаслідок вчинених ними протиправних дій. Дослідження проводилось за допомогою Методу колірних виборів, адаптованого Л. М. Собчик варіанту колірної тесту М. Лю-

шера (восьмикольоровий різновид) [9]. Як відомо, ця методика спрямована на дослідження емоційних станів людини через виявлення суб'єктивного афективного ставлення піддослідного до кольорових еталонів та базується на несвідомих глибинних реакціях людини. Завдяки цьому, а також в силу проєктивного характеру методу дозволяє оминати захисні реакції психіки досліджуваних. Гіпотезою дослідження стало припущення, що стійкі індивідуально-емоційні реакції аномальних особистостей, їх несвідомі спрямованості зумовлюють особливості їх соціальної поведінки, зокрема протиправної, шляхом активації захисних та компенсаторних механізмів.

Викладення основного матеріалу. Аналіз результатів, отриманих за допомогою Методу колірних виборів, дозволив виокремити провідну особистісну тенденцію психопатичних особистостей, яка зумовлює їх емоційно-динамічні патерни та спрямованість мотивації, а також опосередковано формує стиль сприйняття та переробки інформації про оточуючий світ, визначає стиль переживань. Інтерпретація стійких емоційно-особистісних тенденцій проводилась відповідно до середніх показників структурних значень кольорових еталонів та їх пар залежно від їх функціонального розподілу, пов'язаного з позитивною емоційною оцінкою або відхиленням. Як демонструють результати, найвищу позитивну оцінку для психопатів мали фіолетовий та зелений кольори. Так, фіолетовий займав першу позицію у 36,7% досліджених, другу позицію – у 15,2%. Загалом присутність фіолетового кольору в першій парі зареєстровано у 51,5% випадків. Зелений як найбільш приємний зафіксовано у 57,6% піддослідних. Вибір зеленого кольору на першу позицію здійснили 21,5% аномальних особистостей, а на другу позицію – 36,1%. Інші кольори були представлені на першій позиції таким чином: синій – 15,8%, червоний – 7,9%, жовтий та чорний – по 7,6%, сірий – 1,3%, коричневий – 0,3%. У другій позиції кольори були обрані таким чином: жовтий – 18,9%, червоний – 18,2%, синій – 7,6%, чорний – 2,8%, сірий – 2,6%, коричневий – 1,3%. Як свідчать наведені дані, серед основних кольорів за сумарною представленістю в перших двох позиціях після фіолетового та зеленого займають червоний та жовтий кольори. Синій колір, з числа основних, на перших позиціях зустрічається найрідше. Разом з тим всі допоміжні кольори (5, 6, 7, 0) представлені в першій парі найбільш позитивно емоційно оцінених кольорів. Так, у першій і другій позиціях найчастіше зафіксовано чорний

колір. Найменш представлений у цих позиціях коричневий колір. Як відомо, негативна оцінка основних кольорів відображує фрустрованість відповідних цим кольорам потреб, позитивна емоційна оцінка допоміжних кольорів демонструє наявність підвищеного рівня тривоги та неадекватних способів компенсації. Серед основних кольорів найбільш негативну оцінку отримав синій колір – 15,8 %. Наступним у негативному виборі був жовтий колір – 9,7 %. Таким чином, фрустрована потреба у глибоких стосунках, теплих взаєминах, в емоційному комфорті діагностована у 15,8 % психопатичних особистостей. У 9,7 % відмічено напруження щодо потреби в соціальній активності, динаміці, емоційній заангажованості. В цілому фрустрація базових потреб, їх стресогенність зафіксована майже у половини психопатів-правопорушників. Типовим захисним механізмом було витіснення справжніх причин незадоволення.

Серед допоміжних кольорів визнаним найбільш неприємним був чорний колір – 31,5 %. Сірий колір оцінили найбільш негативно 24,5 % досліджених, коричневий – 18,3 %. Ці дані свідчать, що найбільш уживаними способами компенсації неусвідомлюваних проблем у даного контингенту були протестні реакції та негативізм. Компенсація за рахунок позитивних виборів чорного кольору характеризується вираженою протестною реакцією, реалізацією потреби через протистояння позиції оточуючих, нетерпимістю, тенденцією сприймати іншу позицію як тиск. Компенсація з використанням сірого кольору відображує потребу в спокої, відпочинку, обмеженні соціальних контактів, а також спустошеність і демотивацію.

Крім того, було визначено середній колірний ряд на основі сумарних виборів правопорушників-аномальних особистостей.

Таблиця 1

Середні показники колірного ряду для психопатів-правопорушників

Кольорові стимули	синій	зелений	червоний	жовтий	фіолет	коричневий	чорний	сірий
Місце в порядку	5	2	3	4	1	6	8	7

Як видно з таблиці, середній колірний ряд мав такий вигляд: 5, 2, 3, 4, 1, 6, 0, 7 (фіолетовий, зелений, червоний, жовтий, синій, коричневий, сірий, чорний). Виокремлення фіолетового кольору як найбільш емоційно привабливого є найхарактернішою особливістю психопатичних особистостей. Як відомо, ця тенденція пов'язана з тенденцією протистояння тривозі й ірраціональними захисними механізмами проти зовнішнього тиску та відображає проблему фрустрованості базових потреб. Стійкі особистісні тенденції психопата, що зумовлюють позитивну емоційну реакцію на фіолетовий стимул, пов'язані зі зниженням адаптивних можливостей як наслідком деформації інтегративної ролі самосвідомості та орієнтації на реалізацію підсвідомих аспектів переживань. Провідні риси особистості, прихильної до фіолетового кольору, – нестійкість адаптаційних механізмів та обмеженість їх ресурсів, знижений контроль над емоційною сферою, підвищена чутливість до зовнішніх впливів, домінування емоційності над когнітивною сферою, ірраціональні способи захисту від стресу та міжособистісних конфліктів, нестійкість мотиваційної спрямованості. Крім того, як видно з таблиці, до першої пари позитивних виборів належить також і зелений колір. Цей факт ві-

дображає наявність таких тенденцій, як пасивно-захисна життєва позиція, потреба в спротиві зовнішнім впливам. Описані характеристики спричиняють функціонально слабкі місця в системі взаємодії аномальної особистості з оточуючим світом. Провідні емоційно-особистісні тенденції психопата зумовлюють викривлення особистісної спрямованості та можливостей довільної регуляції власної поведінки, що, у свою чергу, створює умови для більш легкого формування протиправної поведінки, ніж у психічно здорової особистості.

Висновки. Таким чином, вищеозначені особливості є характерними для аномальних особистостей-правопорушників і відображають їх стійкі особистісно-емоційні тенденції та особливості адаптаційних механізмів, пов'язані з недостатнім розвитком довільної регуляції поведінки та незадовільним рівнем соціальної адаптації. Загально визнана позиція, що полягає у визнанні криміногенної ролі емоційно-особистісної дисгармонії та необхідності спрямованості корекції на модифікацію цих деформацій, має конкретне відбиття в результатах нашого дослідження. Профілактична робота щодо запобігання протиправній поведінці аномальної особистості має враховувати особливості її емоційно-особистісних тенденцій.

Список бібліографічних посилань

1. Антонян Ю. М., Бородин С. В. Преступность и психические аномалии. М.: Наука, 1991. 248 с.
2. Зейгарник Б. В., Братусь Б. С. Очерки по психологии аномального развития личности. М.: МГУ, 1980. 157 с.
3. Кудрявцев И. А., Сафуанов Ф. С. Особенности регуляции деятельности психопатических личностей смысловыми (мотивационными) установками // Журнал неврологии и психиатрии. 1985. № 12. С. 1837–1842.
4. Перевозна Т. О. Ціннісні орієнтації в системі гальмуючих агресію структур у правопорушників зі специфічними розладами особистості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія*. Вип. 51. 2013. № 1046. С. 241–244.
5. Шестопалова Л. Ф., Перевозная Т. А. Особенности ценностно-смысловой сферы и нарушений механизмов социальной адаптации у психопатов, реализовавших противоправные действия. *Журнал психиатрии и медицинской психологии*. 1999. № 2. С. 81–92.
6. Шестопалова Л. Ф., Перевозная Т. А. Ценностно-смысловая сфера личности со специфическими расстройствами и склонностью к противоправному поведению. *Психологический журнал*. 2003. Т. 24, № 3. С. 66–71.
7. Шостакович Б. В. Психологические расстройства и преступность // Механизмы человеческой агрессии. М.: Наука, 2000. С. 150–159.
8. Шостакович Б. В. Криминогенность при психических расстройствах и проблемы предупреждения опасных действий. *Российский психиатрический журнал*. 2006. № 2. С. 15–18.
9. Собчик Л. Н. Метод цветовых выборов, модифицированный тест Люшера. М.: МГУ, 1990. 88 с. (Методы психологической диагностики; Вып. 2).

Надійшла до редколегії 16.06.2017

БОЛЬШАКОВА А. Н., ПЕРЕВОЗНАЯ Т. А., ВИДЕНЕЕВ И. А., ХАРЦЫЙ Е. Н. К ВОПРОСУ ИССЛЕДОВАНИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНО-ЛИЧНОСТНЫХ ТЕНДЕНЦИЙ У АНОМАЛЬНЫХ ЛИЧНОСТЕЙ С ПРОТИВОПРАВНЫМ ПОВЕДЕНИЕМ

Исследованы особенности эмоционально-личностных тенденций у правонарушителей со специфическими расстройствами личности. Показано, что устойчивые индивидуально-эмоциональные реакции аномальных личностей, их бессознательные влечения обуславливают особенности их социального поведения, в частности противоправного, путём активации защитных и компенсаторных механизмов. Ведущие эмоционально-личностные тенденции психопата определяют искажение личностной направленности и возможностей произвольной регуляции собственного поведения, что, в свою очередь, создаёт условия для более лёгкого формирования противоправного поведения, чем у психически здоровой личности.

Ключевые слова: специфические расстройства личности, противоправное поведение, эмоционально-личностные тенденции, метод цветовых выборов, саморегуляция.

BOLSHAKOVA A. M., PEREVOZNA T. O., VIDENIEIEV I. O., KHARTSII O. M. ON THE ISSUE OF STUDYING EMOTIONAL AND PERSONAL TENDENCIES WITHIN ABNORMAL INDIVIDUALS WITH UNLAWFUL BEHAVIOR

It has been noted that the problem of unlawful behavior of an abnormal person remains relevant for many years. Classical is the notion about an abnormal or psychopathic personality as one that is characterized by the disharmony of the development of character traits, the presence of emotional and volitional disorders as the leading features of pathology with the relative adequacy of the cognitive sphere's functioning. At the same time, the study of the influence of the features of the structural and dynamic characteristics of the emotional and personal sphere of a psychopathic person on the formation of obedient or unlawful behavior of these persons requires further development. In this regard, the authors carried out the research on the relationship of personality-emotional pathology and criminal behavior.

The objective of the study was to identify the features of offenders' emotional and personal tendencies, who are abnormal individuals, in connection with the mechanisms of forming illegal forms of behavior in them. To identify the features of emotional response, 100 people were examined, who, according to the diagnostic criteria of the ICD-10, were diagnosed of specific personality disorders and brought to criminal liability as a result of their unlawful actions. The research was conducted by using the Color Choices Method. The hypothesis of the study was the assumption that persistent individual and emotional reactions of abnormal individuals, their unconscious orientation predetermine the peculiarities of their social behavior, in particular, unlawful, by activating protective and compensatory mechanisms.

It has been demonstrated that the distinctive feature of psychopathic perpetrators is the isolation of the violet color as the most emotionally attractive one. Persistent personal tendencies of the psychopath, which predetermine a positive emotional reaction to the purple stimulus, are related to the reduction

of adaptive possibilities as a consequence of the deformation of the integrative role of self-consciousness and the orientation towards the realization of subconscious aspects of emotions. The described characteristics cause functional weaknesses in the system of interaction of an abnormal personality with the surrounding world. The leading emotional and personal tendencies of the psychopath cause distortion of the personal orientation and possibilities of arbitrary regulation of their own behavior, which, in turn, creates conditions for easier formation of illegal behavior than in a mentally healthy person. Prophylactic work to prevent the abusive behavior of an abnormal person should take into account the peculiarities of the emotional and personal tendencies.

Keywords: *specific personality disorders, unlawful behavior, emotional and personal tendencies, method of color choices, self-regulation.*

УДК 159.922

М. Т. БОНДАРЧУК,

старший викладач кафедри соціально-гуманітарних та правових дисциплін

Київського інституту інтелектуальної власності та права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ У ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ СТІЙКОСТІ ДО ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто зміст, мету та види психологічної підготовки в підрозділах поліції до дій в екстремальних ситуаціях. Надано теоретичний аналіз наукових досліджень із проблеми вивчення різних особистісних якостей працівників поліції. Охарактеризовано складові цілеспрямованого формування професійно-психологічної готовності працівників поліції до дій в екстремальних умовах і надзвичайних ситуаціях.

Ключові слова: *професійна діяльність, професійний ризик, психологічна стійкість, екстремальні ситуації, працівник поліції.*

Bondarchuk, M.T. (2017), "Psychological and pedagogical aspects of formation of resistance to extreme situations of police officers within their activities" ["Psykhologo-pedahohichni aspekty formuvannia u pratsivnykykh politsii stiikosti do ekstremalnykh sytuatsii sluzhbovoi diialnosti"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 130–135.

Постановка проблеми. Діяльність правоохоронних органів завжди перебувала під пильною увагою суспільства, оскільки вона тією чи іншою мірою зачіпає інтереси всіх його членів. Її результати безпосереднім чином позначаються на забезпеченні безпеки особистості, суспільства та держави й реалізації їх законних інтересів.

Робота в поліції пов'язана з безліччю моральних проблем, породжених специфікою цілей, змісту, форм, методів і засобів її діяльності. Уже саме те, що забезпечувати правопорядок і спокійне життя громадян доводиться з використанням примусових заходів та обмеженням прав особистості, викликає цілий комплекс суперечностей як у громадській, так і в індивідуальній свідомості.

Як зазначає Е. О. Арустамов, більшу частину активної життєдіяльності людини становить цілеспрямована професійна діяльність, здійснювана в умовах конкретного середовища, яка в разі недотримання нормативних вимог може негативно вплинути на її працездатність і здоров'я [1].

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукових праць українських учених [2; 3] надав можливість виділити низку складових професії працівника правоохоронних органів, серед яких (за А. І. Субботом): «сувора правова регламентація професійної діяльності; наявність у працівника владно-розпорядчих повноважень; процесуальна самостійність; висока екстремальність, емоційність службово-трудової діяльності; широке коло суб'єктів спілкування; нестандартний, творчий, часто конфліктний характер служби й праці; постійні зміни умов службово-трудової діяльності. Цілі, функції та завдання правоохоронних органів, вимоги, що висуваються до правоохоронців, зумовлюють виникнення під час службово-трудової діяльності небезпечних факторів, які знижують безпеку працівників. Під час службової діяльності ... доводиться діяти в умовах, які відчутно впливають на стан його здоров'я, життя, рівень працездатності та якість виконання поставлених завдань. У діяльності правоохоронців надзвичайно часто виникають обставини, що створюють значні труднощі в роботі й водночас